

Projekt: Kras-Carso: Trajnostno upravljanje naravnih virov in teritorialna kohezija
Delovni sklop 2: Upravljanje naravnih virov
Aktivnost 1: Načrt upravljanja naravnih območij

Priloga nacionalnim Smernicam za upravljanje naravnih območij na Krasu

Osnutek 3.9.2012

Projekt sofinanciran v okviru Programa čezmejnega sodelovanja Slovenija-Italija 2007-2013 iz sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj in nacionalnih sredstev.
Progetto finanziato nell'ambito del Programma per la Cooperazione Transfrontaliera Italia-Slovenia 2007-2013, dal Fondo europeo di sviluppo regionale e dai fondi nazionali.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA GOSPODARSKI
RAZVOJ IN TEHNOLOGIJO

Ministero dell'Economia
e delle Finanze

2007-2013
cooperazione territoriale europea
programma per la cooperazione
transfrontaliera
Italia-Slovenia
evropsko teritorialno sodelovanje
program čezmejnega sodelovanja
Slovenija-Italija

Investiamo nel
vostro futuro!
Nalozba v vašo
prihodnost!
www.ita-slo.eu

Progetto cofinanziato dal Fondo europeo di sviluppo regionale
Projekt sofinancira Evropski sklad za regionalni razvoj

Priloga Smernicam za upravljanje naravnih območij na Krasu

Naročniki: **Občina Sežana**, *Partizanska cesta 4, 6210 Sežana*,
Občina Hrpelje-Kozina, *Reška cesta 14, 6240 Kozina*,
Občina Divača, *Kolodvorska ulica 3a , 6215 Divača*,
Občina Komen, *Komen 86, 6223 Komen*,
Občina Miren-Kostanjevica, *Miren 129, 5291 Miren*

Izvajalec: **Inštitut za raziskovanje Krasa ZRC SAZU**,
Titov trg 2, 6230 Postojna

Nosilec in avtor: **dr. Mitja Prelovšek**, uni. dipl. geograf

Osnova (pogodba): Pogodba o izdelavi študije o Krasu in Smernic za upravljanje naravnih območij na Krasu (z dne 30. januar 2012)

Postojna, september 2012

Smernice za upravljanje z naravnimi območji na Krasu so na voljo v elektronski obliki na spletni strani www.krascarso-carsokras.eu.

*Projekt je sofinanciran v okviru Programa čezmejnega sodelovanja Slovenija-Italija 2007-2013 iz sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj in nacionalnih sredstev.
Progetto finanziato Pubblicazione finanziata nell'ambito del Programma per la Cooperazione Transfrontaliera Italia-Slovenia 2007-2013, dal Fondo europeo di sviluppo regionale e dai fondi nazionali.*

Vsebina študije ne odraža nujno uradnega stališča Evropske unije. Za vsebino je odgovoren Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU.

Kazalo

<i>Ozadje Smernic</i>	2
<hr/>	
<i>Izhodišča za opredelitev smernice</i>	4
Identiteta Krasa	4
Primerjalne prednosti in slabosti Krasa	5
Ranljivost Krasa	6
<hr/>	
Splošna razvojna usmeritev in splošna načela upravljanja z naravnimi območji na Krasu	8
<hr/>	
Nosilci sledenja smernicam za doseganje ciljev	11
<hr/>	
Smernice za upravljanje naravnih območij na Krasu	12
Smernice za področje kmetijstva	13
Smernice za področje gozdarstva in lovstva	20
Smernice za področje varovanja (narave)	26
Smernice za področje turizma in rekreacije	34
Smernice za področje rabe naravnih virov	40
<hr/>	
Literatura	44
<hr/>	

Ozadje Smernic

Ta dokument je drugi in hkrati zadnji v okviru Delovnega paketa 2 (*Upravljanje naravnih virov*) Aktivnosti 1 (*Načrt upravljanja naravnih območij*) projekta *Kras-Carso: Trajnostno upravljanje naravnih virov in teritorialna kohezija*. Namen tega dokumenta ni natančna opredelitev bodočih dejavnosti v prostoru, saj za to obstajajo specifični plani. **Namen tega dokumenta je, da tako institucije kot tudi posamezniki iz njega uspejo razbrati usmeritve za (a) rešitve negativnih pojavov v prostoru in (b) razvojne priložnosti, tako zase kot tudi za širšo skupnost.**

Izhodišče za pripravo tega dokumenta je *Študija o Krasu* oz. njena *čezmejna analiza*, ki predstavlja analitični del Aktivnosti 1 (*Načrt upravljanja naravnih območij*), *Smernice za upravljanje naravnih območij na Krasu* pa povzemajo vrednotenja v *Študiji o Krasu* in predstavljajo vodilo pri reševanju obstoječih razvojnih izzivov na Krasu, to je na kraškem delu občin *Miren-Kostanjevica, Komen, Sežana, Divača* in *Hrpelje-Kozina*. V nadaljevanju bodo smernice za slovenski del vzporejane tudi s smernicami za italijanski del Krasa, rezultat pa bodo čim bolj poenotene čezmejne smernice.

Za opredelitev vsebine tega dokumenta naj izpostavimo naslov, ki vsebinsko opredeljujejo ta dokument: (a) **smernice**, (b) **upravljanje**, (c) **naravna območja** in (č) **Kras**.

Smernice določajo oz. usmerjajo, kako naj se na določenem področju dela, ravna. Za razliko od navodil določajo (a) smer in (b) okvire, v katerih naj bi se nahajale poti bodočega razvoja. So torej bolj splošne od navodil. Smernice postavljamo na osnovi obstoječega stanja, to je (a) izhodiščnega položaja, in zelenega položaja, to je (b) cilja. Izhodiščni položaj smo določili v *Študiji o Krasu*, cilji pa so opredeljeni za vsako posamezno (problematično) področje. So v skladu s širšim nacionalnim/globalnim družbeno-gospodarskim razvojem, lokalnimi karakteristikami Krasa in mnenji izraženimi na delavnici dne 20. junija 2012 v Sežani. Smernice so postavljene na osnovi srednjeročne vizije, ki jo še lahko kolikor toliko dobro opredelimo na osnovi današnjega stanja in predvidenega razvoja.

Čeprav ima **upravljanje** velikokrat negativno konotacijo, je pa z vidika življenja praktično nepogrešljivo, saj usmerja in ureja življenje v družbeni skupnosti v zeleno in vsaj deloma poenoteno smer, zanj pa skrbijo vzpostavljene družbene institucije. V tem pogledu je upravljanje blizu načrtovanja, kjer velja izpostaviti vsaj dve fazi: (a) plansko/strateško in (b) izvedbeno. Za doseganje ciljev je ključno načrtovanje, povezovanje in uresničevanje obeh, vendar smo se pri izdelavi smernic zavestno bolj osredotočili na plansko/strateško, saj je manj konkretno in bolj usmeritveno, torej kot smernice same. V tem dokumentu smo sledili upravljanju na trajnosten način, ki na vsebinski ravni upošteva okolje, družbo in gospodarstvo, na časovni ravni pa preteklost (izkušnje), sedanost (trenutne razmere) in prihodnost (trajnostno upravljanje).

V okvir **naravnih območij** umeščamo vsa tista območja, ki niso bila znatno spremenjena s strani človeka zaradi poselitve. To sicer ni v skladu z zakonsko opredelitvijo narave (glej *Zakon o varstvu okolja*) kot vseobsegajočega materialnega sveta in naravnih zakonov na Zemlji, ampak se opredelitev naravnih območij na Krasu nanaša na prvobitno ohranjen del narave. Opredelitev naravnih območij je zlasti na Krasu zelo relativna, saj na Krasu praktično ni kamna, ki ne bi bil premaknjen s človeškimi rokami. Zato pod naravna

območja umeščamo predvsem gozdna in kmetijska zemljišča, ki tvorijo sklenjene pasove okoli naselij. Kulturna krajina je širši in hkrati ožji pojem, saj zajema tudi naselja, hkrati pa ne obsega območij, ki praktično niso doživela sprememb s strani človeka.

Kras je prostorsko podrobneje opredeljen v *Študiji o Krasu*. Naj le povzamemo, da ga sicer opredeljuje prostorsko zaokrožena propustna kamninska osnova (apnenec, izjemoma dolomit), vendar smo se zaradi praktičnih razlogov oprli na določitev iz *Študije o prostorskem načrtovanju na Krasu-Analiza na nacionalni ravni* (Ljubljanski urbanistični zavod, januar 2012).

Izhodišča za opredelitev smernic

Na izhodišču se je za opredelitev ciljev in smernic potrebno zavedati splošnih naravnih in družbenih zakonitosti, **identitete** posameznega območja, njegovih **primerjalnih prednosti in slabosti** ter njegove **ranljivosti**. Zato v nadaljevanju v posameznih podpoglavjih izpostavljamo predvsem slednje, to je za Kras specifične lastnosti, saj morajo biti cilji in smernice postavljene po načelih trajnostnega razvoja prilagojenega posameznemu območju.

Identiteta Krasa

Identiteta Krasa je ključnega pomena za usmeritev razvoja Krasa, saj **definira ključne lastnosti**, ki pokrajino simbolno definirajo in ločijo od okoliških območij ter jo kot tako delajo **edinstveno in navzven prepoznavno**, hkrati pa **veča konkurenčnost** ob sicer skromnih okoljskih razmerah. Identiteta Krasa je rezultat preteklosti in specifika usmeritve razvoja Krasa v prihodnosti. Identiteto je potrebno spoštovati in jo ohranjati - zlasti na Krasu, kjer je naravna in družbena identiteta nadpovprečno močna in je prisotna v razmišljanju Slovencev in širše. Brez ohranjene identitete oz. posebnosti bo Kras izgubil svojo prepoznavnost v slovenskem in evropskem prostoru, s tem pa tudi posebnosti pomembne za regionalni razvoj. Razvojni cilji morajo biti skladni z identiteto prostora, saj bo le na tak način Kras obdržal svojo prepoznavno vlogo. V nadaljevanju izpostavljamo tiste **identitetne značilnosti Krasa**, ki ustvarjajo njegovo prepoznavnost, tipiko in bi jih bilo potrebno v čim večji meri **ohranjati**.

Kamen oz. skalovitost površja je bistveni element kraške krajine prepoznan v mnogih dokumentih (npr. STRATEŠKI DEL SKUPNEGA RAZVOJNEGA PROGRAMA PILOTNI PROJEKT KRAS 2001-2010, 2002, 70) in tista značilnost Krasa, ki je zaradi zgodovinskih okoliščin ime **kras** ponesla v svetovni prostor. Kras je (bil) prepoznaven zaradi svoje izjemne površinske skalovitosti zlasti v 19. stoletju, ki ni bila posledica trajnostnega razvoja, zato jo v takem obsegu, kot je bila značilna za 19. in začetek 20. stoletja, označujemo za negativen pojav v prostoru. S kamnom oz. krasom je povezana **odsotnost vode na površju**, mezoreliefna **uravnano**st, mikroreliefna razgibanost površja z **vrtačami ter doli/udornicami** in večinoma **tanka prst**. Zaradi odsotnosti vode na površini se jo je zbirajo v **kalih** in **štirnah**. Skupaj s podzemeljskim svetom je za Kras značilna izjemna **biodiverzitet**a. Na kamen ali kras se kot identitetno pomembni preko dela človeških rok vežejo tudi **suhozidi ter delane vrtače** v naravnih območjih in **izredno specifična arhitektura** večinoma v naseljih. Z materialno kulturo Krasa je povezana tudi nematerialna - pogosto je ravno ta osnova za materialno ter jo kaže s tega vidika tudi primarno podpirati.

Specifika tal in podnebja sta botrovali razvoju **vinogradništva** in pridelavi **terana**. Vinogradi so razmeroma majhni in omejeni na okolico naselij. Vzpostavljeni so na območjih z debelejšo prstjo in se prilegajo mikroreliefno razgibanem površju. Vinogradništvo je pomembno za krajinsko prepoznavnost prostora, kot pomembna kmetijska gospodarska panoga ter tudi z vidika enologije.

Za Kras je značilna razmeroma močna **burja**, ki je vplivala na arhitekturo vasi in skupaj s kmetijstvom na pridelavo **pršuta**.

Na področju tradicionalnega poselitvenega vzorca prevladujejo gosta gručasta naselja nizkih gradenj oz. otočna poselitev, kjer center predstavljajo vasi, okoli njih so vinogradi, njive in travniki, še bolj oddaljeni so gozdovi. Ti kolobarji okoli vasi so generalni, v drobnem pa prevladuje predvsem razdrobljen preplet manjših kmetijskih in gozdnih površin glede na naravne danosti (predvsem debelina prsti) in oddaljenost od naselja brez izrazitih in velikih goličav. Slednje so značilne za slabo poseljen hribovit JV del (npr. pobočje Vremščice). Stavbe so omejene na naselja, izven naselij se večinoma pomožni kmetijski objekti pojavljajo le na obsežnejših pašniških površinah. Redka naselja imajo obcestni značaj (npr. Lokev). Zaradi relativno skromnih gospodarskih posegov na Krasu po 2. svetovni vojni se je tradicionalni vzorec poselitve in deloma arhitekture obdržal, sploh na območjih bolj oddaljenih od sedanjih občinskih središč. Kot izjemno ohranjen del tradicionalne arhitekture se izpostavlja Štanjel. Neposeljena območja so omejena predvsem na greben na meji z Italijo ter JV pretežno pašniški del. Za Kras je značilna odprta krajina brez izrazitih naravnih vertikalnih elementov v prostoru. Če so leti prisotni, so usmerjeni navzdol, v jame in udornice. Antropogeni elementi v prostoru, zlasti tradicionalni, temu sledijo.

Lipica izstopa po tradicionalni vzreji konjev lipicancev, ki pa ne dela prepoznavnosti le na področju vzreje specifičnih konj, ampak tudi na kulturni krajini v okviru Kobilarne Lipica.

Za Kras so značilne jame. Med izrazitejšimi velja izpostaviti ponor (kontaktni kras) in del podzemnega toka Reke skozi Škocjanske jame ter najstarejšo turistično jamo na svetu, Vilenico.

Pri Krasu je tako težko izpostaviti eno tipično identitetno lastnost. Izjemen je njihov preplet tako na kulturnem kot tudi na naravnem področju ter specifične kraške oblike in območja (Škocjanske jame, Lipica; zgodovinski pomen), na katere se navezuje širše območje. Na splošno se izraža tako naravna prepoznavnost kakor tudi kulturna, med njima pa obstaja tesen preplet. S strokovnega vidika ima Kras geomorfološko, speleološko, biološko, krajinsko, arhitekturno, etnološko, kulinarično in geološko izjemno vrednost.

Primerjalne prednosti in slabosti Krasa

Čeprav že identiteta kaže na prednosti in slabosti Krasa, ki Kras ločijo od ostalih (sosednjih) območij, jih kaže zaradi boljše opredelitve ciljev še jasneje izpostaviti. Pri tem smo se v veliki meri naslonili na *Pilotni projekt Kras-Iskanje novih razvojnih poti* (2001, 7), saj se primerjalne prednosti in slabosti dobro prepoznane in se le počasi spreminjajo v desetletnih obdobjih. Tako izpostavljamo naslednje primerjalne prednosti Krasa:

- dober geostrateški položaj (prehodnost, bližina večjih italijanskih mest),
- pokrajinska in strokovna/krasoslovna prepoznavnost - tudi v evropskem in svetovnem merilu,
- visoka biotska pestrost z razmeroma dobro ohranjenimi naravnimi območji, kjer se praktično povsod čuti prisotnost človeka,
- tradicionalnost pokrajine, dejavnosti in proizvodov, ki izhajajo iz posebnih naravnih in kulturnih danosti ter skromnih pritiskov s strani gospodarstva v 20. stoletju, ter

- visok obnovljiv energetski potencial (sonce, veter, deloma biomasa in geotermalna energija),

kot primerjalne slabosti pa izpostavljamo:

- težke naravne razmere za razvoj kmetijstva in gozda, ki pa sta hkrati tudi prednost za sedanjo ohranjenost naravnega okolja,
- neugodna demografska (in deloma izobrazbena) struktura prebivalstva,
- visoka ranljivost krasa oz. na splošno manjša nosilna sposobnost naravnega okolja.

Primerjalne prednosti Krasa so specifične značilnosti, ki Kras zaradi svoje identitete postavljajo v privilegiran položaj v primerjavi z ostalimi (bližnjimi) regijami, zato jih je smiselno v čim večji meri izkoristiti, slabosti pa odpravljati, če to ni v nasprotju z drugimi cilji.

Ranljivost Krasa

Na krasu/Krasu se pogosto izpostavlja njegova okoljska ranljivost oz. občutljivost, pri posegih človeka pa tudi njegova nosilna sposobnost, zato ju na tem mestu izpostavljamo. Ranljivost je posledica naravnih razmer in je praviloma prepoznana kot omejitev. Je rezultat počasnosti in neintenzivnosti naravnih procesov, ki antropogene posege težko vzpostavljajo nazaj k naravnemu stanju. Ranljivost ima tudi svojo prednost - ker gre večinoma za območja težjih življenjskih razmer, so (bili) človekovi posegi v ranljiva območja praviloma majhni. Prevelik človekov vpliv v ranljiva območja ima za posledico dalj časa trajajočo ali s človeškega vidika tudi trajno izgubo oz. krnitev naravnih posebnosti Krasa, zato se jih je potrebno še posebej zavedati.

Nosilna sposobnost je običajno obratno sorazmerna ranljivosti (večja kot je ranljivost, manjša je nosilna sposobnost - in obratno). Nosilno sposobnost je težko enoznačno opredeliti, saj je odvisna od:

- narave posameznih elementov okolja oz. njihove specifične ranljivosti (voda, kamen, zrak, živalske in rastlinske vrste),
- specifične posameznega posega/onesnaževala (dolžina trajanja vpliva, tip snovi in koncentracije) ter
- zahtevane kvalitete posameznih elementov okolja (npr. za pitno vodo je ob istem vplivu nosilna sposobnost okolja prej presežena kot za vodo uporabljeno za namakanje).

Nosilna sposobnost je prostorsko in tudi časovno pogojena (npr. na mestu razredčevanja onesnažene s čisto vodo je nosilna sposobnost višja kot daleč stran od mesta razredčevanja; poleti ima zaradi nižjih naravnih pretokov podzemna voda manjšo nosilno sposobnost kot jeseni ob obilnih padavinah). Na splošno velja, da je nosilna sposobnost krasa zaradi večje ranljivosti manjša od nekraškega površja. Pri ocenjevanju konkretne nosilne sposobnosti dela krasa je potrebno vpliv ocenjevati vselej specifično.

Nadalje izpostavljamo predvsem tri izredno ranljive naravne elemente krasa, ki so karakteristični tudi za pokrajino Kras:

- relief/površje in podzemlje,
- voda ter
- biodiverziteta.

Relief/Površje in podzemlje

Regionalni in lokalni relief (npr. uravnave, doli/udornice, vrtače) na Krasu je rezultat počasnega razvoja krasa preko več milijonov let. Manjši mikrorelief nastaja znatno hitreje, vendar je za njegovo oblikovanje še vedno potrebno nekaj tisoč do deset tisoč let. Nastanek in razvoj podzemnih jam traja običajno nekaj deset ali sto tisoč let, razvoj velikih fosilnih jam se meri tudi v milijonih let. Ker se pogoji in z njimi procesi v podzemlju v stotisočletjih običajno korenito spremenijo, večine antropogenih posegov v stare jame naravni procesi ne morejo več vrniti v prvotno stanje.

Tega se je potrebno dobro zavedati pri razvoju dejavnosti, saj z vidika človeških generacij prvotne vzpostavitve naravnega stanja praktično ni možna. S tega vidika je Kras/kras izjemno ranljiv. Zato ne preseneča, da je prva intenzivnejša poselitev Krasa v obliki vsaj tri tisoč let starih gomil in gradišč še danes zelo dobro vidna. Zaradi izdatnejših posegov bodo sedanji posegi na Krasu dobro opazni še veliko dlje.

Voda

Voda na Krasu/krasu hitro ponikne v podzemlje, kjer je od njene količine, nihanja in fizikalno-kemijskih lastnosti odvisen geo(morfo)loški razvoj krasa, podzemnega živalstva in uporabnost za človeka (pitna voda). Lastnosti podzemnega toka, to so zlasti (a) odsotnost fotosinteze in s tim vezave hranil v organsko maso, (b) različne hitrosti toka (hiter po kraških kanalih in počasen preko razpok) ter (c) pretakanje preko odprtih in sifonskih rogov, vplivajo na večjo ranljivost kraških voda (predvsem slabo samočistilno sposobnost, hiter prenos onesnaženja in dolgotrajnost onesnaženja). V podzemlju je praktično edini način zmanjševanja onesnaženosti vode redčenje, ki pa je danes vse preveč izrabljen potencial, zato prihaja do porasta onesnaženja pri skromnem redčenju v času nizkih pretokov (največkrat poleti).

Tega se je potrebno zavedati pri čiščenju odpadnih voda, gradnji večjih infrastrukturnih objektov (avtocesta, železnica, vetrne elektrarne) ter intenzivnejši kmetijski rabi prostora.

Biodiverziteta

Kras/kras je vrstno in podvrstno zelo pester na površju ter v podzemlju. Ohranjenost podzemnih živalskih in površinskih živalskih in rastlinskih vrst je posledica skromnih človeških posegov v preteklosti. Če so se rastlinske in živalske vrste po kraškem površju v geološki zgodovini neprestano selile zaradi klimatskih sprememb in so se nanje sposobne v določeni meri prilagoditi, pa to ne velja za podzemsko živalstvo, kjer je stopnja endemizma izredno visoka, življenjski cikli pa zelo dolgi.

Pri posegih v kraški prostor se je potrebno zavedati občutljivosti zlasti podzemnega živalstva, saj se ga že na lokalno omejenih območjih lahko trajno prizadane in je kot tako nenadomestljivo.

Splošna razvojna usmeritev in splošna načela upravljanja z naravnimi območji na Krasu

Ker so naravna območja na Krasu v veliki meri kultivirana in vzdrževana s strani človeka, je potrebno podpirati **aktivno upravljanje z njimi**. Kot omejitvev in hkrati razvojno priložnost naj se morajo upravljavci s prostorom jasno **zavedati ranljivosti Krasa, tradicionalne rabe prostora in njegove identitete**. Ob upoštevanju le-teh se sledi tudi bivanjskemu cilju, ki naj bo usmerjen k **dolgoročnemu zagotavljanju zmernega, a kvalitetnega načina življenja prebivalcev Krasa**. Kvalitete življenja naj se ne gradi le na ekonomskem cilju (dvig dohodka na prebivalca), ampak tudi na vzpostavljanju ugodnega socio-okoljskega okolja, ki naj bo naklonjen tudi kraškim živalskim in rastlinskim vrstam. **Splošni razvojni cilj** mora biti torej usmerjen k čim večji in učinkoviti, a trajnostni rabi naravnih virov¹, kar pomeni usklajeno delovanje z vidika družbe, okolja in gospodarstva, kar bo ohranilo ustrezno okolje za razvoj prihodnjim generacijam. Ker je Kras čezmejna pokrajina, naj se razvija podobno in v čim večji meri **usklajeno na obeh straneh državne meje**. V splošnem torej lahko pritrdimo tudi **splošni viziji** razvoja Krasa iz *Pilotnega projekta Kras-Iskanje novih razvojnih poti* (2001, 7): »Kraški človek med čisto visoko tehnologijo in oživiljeno kraško krajino brez meja, *usidrano v razvoju dejavnosti na gospodarskem, socialnem, prostorskem in okoljskem področju, ki temelji na optimalnem izkoriščanju virov in danih primerjalnih prednosti, kar bo zagotavljalo trajnosten in celosten razvoj celotnega območja s poudarkom na sodelovanju s sosednjimi območji*«.

Splošna načela upravljanja naravnih območij na Krasu morajo slediti predvsem:

- **upoštevanju večfunkcionalnosti naravnih območij oz. načelom sodelovanja ter vključevanja**, zaradi česar se pričakuje povezovanje in dialog med različnimi upravljavci naravnih območij, uradnimi institucijami, strokovnimi službami ter zainteresiranimi družbenimi skupinami, **tudi čezmejno**, zlasti pri podobnih in/ali skupnih interesnih dejavnostih ali pri vplivih, ki imajo čezmejni značaj,
- **načelom celovitosti, trajnostne rabe naravnih virov oz. trajnostnega razvoja**, pri čemer naj se upošteva vedno prisotna interakcija med okoljem, družbo in gospodarstvom,
- **načelo vzdržnega prostorskega razvoja**, kjer naj se spodbuja smotrna raba prostora z upadanjem človeških aktivnosti od poselitvenih jedr proti bolj oddaljenim območjem,
- **načelo rasti na osnovi tradicije in identitete** (ohranjanje prepoznavnosti prostora) oz. **načelo preventive ter previdnosti**, zlasti pri uvajanju za okolje netradicionalnih in potencialno dolgoročno škodljivih dejavnosti v prostoru,
- **načelo spodbujanja** gospodarske rabe naravnih območij na Krasu na področju kmetijstva, gozdarstva in turizma, zlasti kjer ni posebnih omejitev z vidika varovanja naravne in kulturne dediščine, a z upoštevanjem **načela ekološke funkcije lastnine**, v okviru katere naj se upošteva tudi potrebe drugih živečih organizmov (ohranjanje habitatov in biodiverzitet) ter funkcije nežive narave.

¹ Izjema so mineralne surovine, ki zaradi svoje narave ne morejo biti rabljene trajnostno, se pa lahko omeji njihova raba v skladu s potrebami za zmeren življenjski standard.

Nosilci sledenja smernicam za doseganje ciljev

Za uspešno sledenje smernicam in doseganje ciljev je potrebno sodelovanje po vertikalni osi (država oz. pristojna ministrstva, medobčinske/regionalne strukture, lokalne skupnosti, krajevne/vaške skupnosti ter lastniki oz. najemniki zemljišč) in horizontalni osi (kmetijstvo, gozdarstvo, turizem, naravovarstvo in ohranjanje kulturne dediščine). Sodelovanje naj se podpira z vključenostjo strokovnih služb, ki imajo lastno strokovno znanje za reševanje problemov, nacionalne in nadnacionalne stike s stroko in lahko delujejo najbolj objektivno. Javno voljo naj se upošteva zlasti tam, kjer se izraža preko legitimno organiziranih skupin posameznikov v obliki društev in iniciativ. Za uspeh večine dejavnosti na lokalni ravni je ključno sodelovanje motiviranih in aktivnih domačinov posameznikov, ki morajo dejavnosti v prostoru usmerjati na lokalnem nivoju in jih sprejeti za svoje, kar garantira tudi njihovo vzdrževanje v prihodnosti, hkrati pa jih povezuje z bližnjim naravnim okoljem. Pri tem je potrebno posebno pozornost posvetiti zainteresiranim mladim, ki naj v manjših uspešnih projektih spoznavajo priložnosti za svojo podjetniško priložnost na Krasu.

Razhajanja in medsebojna nesoglasja naj se konstruktivno tehtajo na medsebojnih ali širše organiziranih srečanjih (sestanki, delavnice, okrogle mize). Za predstavitev objektivnih osnov, stališč in idej, četudi manjših, naj se spodbuja javna predavanja ali predavanja znotraj v organiziranih skupin posameznikov. Na tovrstnih srečanjih naj se spodbuja in goji samoiniciativo s podjetniško miselnostjo - zlasti s predstavitvami dobrih praks s strani zelo ali povprečno uspešnih posameznikov, po možnosti Kraševcev.

Smernice upravljanja z naravnimi območji na Krasu

Izhodišče za opredelitev smernic je sedanje stanje in želeno bodoče stanje (cilj). Ker je bilo stanje opisano v *Študiji o Krasu*, ga na tem mestu podrobneje ne obravnavamo. Kljub temu pa posebej izpostavljam (a) probleme, ki so bili identificirani v *Študiji o Krasu*, saj predstavljajo stanje, ki ga je potrebno reševati prednostno, ter (b) potencialne grožnje. Na področju posameznega stanja (razvojnih problemov) opredelimo splošne in specifične cilje ter poti oz. smernice za doseganje ciljev. Slednje dosegamo s pomočjo ukrepov, ki izrabljajo primerjalne prednosti Krasa in (načrtno) pogosto niso usmerjeni direktno proti cilju, ampak ustvarjajo podporno okolje za kasnejše samodejno uresničitev ciljev. Na splošno je potrebno razvoj graditi na trdnih temeljih (ukrepi za vzpostavljanje primerne okolja) in ne zgolj na površnih hitrih »vizualnih« elementih, ki navzven sicer delujejo primerno, a so notranje šibki in zato ne morejo predstavljati močne podpore razvoju.

Smernice so glede na poglavja v *Študiji o Krasu* razdeljene na pet sicer prepletajočih se tematskih sklopov, in sicer:

- A. področje kmetijstva
- B. področje gozdarstva in lovstva,
- C. področje varovanja (narave),
- D. področje turizma in rekreacije in
- E. področje rabe naravnih virov.

Smernice med posameznimi sklopi se dopolnjujejo in so v čim večji meri usklajene, tako da načeloma ne prihaja do nasprotujočih se ukrepov. Ker so problemi velikokrat skupni različnim tematskim sklopom, se pogosto opisani pod različnimi sklopi z drugačne perspektive in deloma drugačnimi ukrepi, a z istimi cilji. Njihovo prekrivanje je prednost in bi se moralo izraziti v sinergiji.

Zadnji tematski sklop posebej izpostavlja naravne vire, čeprav so le-ti deloma že zajeti v prejšnjih treh področjih.

A. Smernice za področje kmetijstva

Kmetijska in gozdna zemljišča obsegajo s klasičnega vidika rabe tal večino zemljišč na naravnih območjih Krasa, zato upravljanje z njimi zagotavlja osnovo za (a) dolgoročno gospodarsko izkoriščanje večine tal/prostora, (b) vpliva na krajinsko podobo teh območij, (c) na tradicionalno prepoznavnost oz. identiteto prostora ter (č) poleg naselij in prometnic določa velik del vplivov na naravno okolje.

Obseg kmetijskih zemljišč se močno prepleta z gozdnimi zemljišči, saj je razmerje med njima odraz naravnih pogojev in razmer v družbi. Zlasti slednje so se v 2. polovici 20. stoletja intenzivno spreminjale, s tem pa se spreminjajo tudi vrste in intenziteta dejavnosti v prostoru in njegov krajinski izgled. Čeprav so spremembe običajen pojav in zato v določeni meri sprejemljive, se nekatere pojavljajo kot problematične in so zato posebej izpostavljene. Posebej je potrebno preprečevati zaraščanje kmetijskih zemljišč z višjo boniteto, generalni cilj pa naj bo usmerjen k čim aktivnejši trajnostni izrabi kmetijskih (in gozdnih) zemljišč na Krasu ob hkratnem ohranjanju identitetnih značilnosti ter ob zavedanju ranljivosti in posledičnega varovanja Krasa.

Sedanje stanje z izpostavitvijo problemov	Cilji		Smernice oz. ukrepi za doseganje ciljev
	Splošni	Specifični	
<p>Upadanje vitalnosti kmetijstva:</p> <ul style="list-style-type: none"> • posestna in lastniška razdrobljenost kmetijskih zemljišč², • ogozdovanje kmetijskih zemljišč, • neustrezno demografsko stanje lastnikov kmetijskih 	<p>Vzpostaviti vitalen in komplementaren sistem tržnega in dopolnilnega-samooskrbnega kmetijstva, ki bo sposoben na čim bolj ekonomsko upravičen način trajnostno izkoriščati naravni potencial kmetijskih površin na Krasu in s tem podpiral tudi naravovarstvo in turizem⁴</p>	<p>Izboljšana posestna in lastniška struktura kmetijskih zemljišč ter posledično večja uporabnost in boljši dostop do kmetijskih zemljišč, s čemer se bodo izboljšali pogoji za učinkovitejše gospodarjenje z zemljišči ter ohranjalo kulturno krajino (kmetijska zemljišča)</p>	<p>Spodbujanje prometa s kmetijskimi zemljišči med kmetijskimi gospodarstvi, in sicer v smeri:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zmanjševanja števila lastnikov (delni odkupi s strani solastnikov, odkupi s strani tretjih oseb), • zmernega zaokroževanja posesti⁶ (menjava, nakup) in

² Velikostna struktura in razdrobljenost posesti sta po mnenju agrarnih strokovnjakov dva od največjih agrarno-političnih problemov v Sloveniji (Kovačič 1995 po Bevc 2009, 6).

⁴ Posredno se bo preko doseganja tega cilja izboljšala tako vizualna podoba Krasa pomembna z vidika njegove tradicionalne identitete in turizma (obdelanost kmetijskih zemljišč, urejenost dostopnih poti)) kakor tudi funkcionalna podoba krasa z vidika naravovarstva (zadrževanje procesa ogozdovanja).

⁶ Zaradi vrste prednosti in problematike razdrobljenosti zemljišč je bila zložba zemljišč spodbujena v okviru 1. osi skupne kmetijske politike preko *Uredbe o ukrepih 1., 3. in 4. osi Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007-2013* (Ur.l. RS 73/2008 s spremembami), ki zagotavlja tudi finančna sredstva. Primer dobre prakse je

<p>gospodarstev z opuščanjem kmetijskih gospodarstev,</p> <ul style="list-style-type: none"> • majhnost kmetijskih gospodarstev in slabo delujoč sistem najemništva oz. zakupništva, • majhna vlaganja sredstev pridobljenih iz kmetijske dejavnosti³ 		<p>Ohranjanje in razvoj človeškega potenciala za upravljanje z večjimi kmetijskimi površinami - podpora mladim, izobraženim in motiviranim lastnikom kmetijskih gospodarstev, ki bodo v skladu s trajnostnim pristopom zmožni tudi tržno izkoriščati večje površine kmetijskih zemljišč, s tem nadgradili trenutno pretežno dopolnilne kmetijske dejavnosti, zagotavljali dohodek iz kmetijstva sebi (in drugim) ter vzdrževati večja območja kulturne krajine</p> <p>Ohranjanje sedanjega obsega vinogradniških površin, s</p>	<ul style="list-style-type: none"> • spodbujanja najema/zakupa zemljišč, vendar ob generalnem vzdrževanju mozaičnega prepleta gozdnih in kmetijskih površin ter sledenju osnovni parcelni razdelitvi na Krasu (suhozidi, naravni pregibi površja, poti, mejice) <p>Posvetiti večjo vlogo izboljševanju starostne in izobrazbene strukture nosilcev kmetijskih gospodarstev s:</p> <ul style="list-style-type: none"> • podporo pri izobraževanju, • podporo pri prevzemu in rasti mladim perspektivnim nosilcem kmetijskih gospodarstev, ki so pripravljene trajnostno upravljati s kmetijskimi (in gozdnimi) zemljišči), <p>Spodbujati obnovo vinogradniških površin, s čemer se bo ohranjalo</p>
--	--	---	---

izvajanje zložb na Bavarskem (Bevc 2009), ki pa bi ga bilo potrebno prilagoditi slovenskim in regionalnim okvirom (Krasu), saj k visoki stopnji biotske raznovrstnosti, ohranjenosti habitatov ter ostali naravni in krajinski pestrosti prispeva tudi razdrobljena struktura kmetijskih in gozdnih zemljišč (Nacionalni strateški načrt razvoja podeželja 2007-2013, 2007, 10).

³ Naložbe v kmetijstvu so se v zadnjih letih povečale, vendar predvsem po zaslugi povečanih sredstev za prestrukturiranje iz evropskih in nacionalnih virov (Nacionalni strateški načrt razvoja podeželja 2007-2013, 2007, 8) ter ne na podlagi vlaganj iz dobička kmetijskih dejavnosti.

		<p>čemer se ohranja identiteta pokrajine, turistična privlačnost in (dodaten) vir zaslužka</p> <p>Ohranjen in vzpodbujen dopolnilni-samooskrbni sistem kmetijstva, s čemer bo zagotovljeno vzdrževanje (in dopolnilna ekonomska raba) tudi manjših in razpršenih ekonomsko manj zanimivih kmetijskih zemljišč, hkrati pa ohranjen pridelovalni potencial zemljišč za primer zaostrenih gospodarskih razmere</p> <p>Zagotovitev ekonomske rentabilnosti kmetijske proizvodnje v evropskem/globalnem kmetijstvu zaradi slabših talnih pogojev in trajnostnega ohranjanja le-teh</p>	<p>identitetno podobo kulturne krajine ter zagotavljaljo (dodaten) dohodek samooskrbnemu ali tržno usmerjenemu kmetijstvu</p> <p>Spodbujati nadaljnje povezovanje med pridelovalci vina/grozdja in turizmom, s čemer se zagotavlja neposredna vez med pridelavo in odkupom; »reaktivacija« vinske ceste</p> <p>Promocija organsko in ekološko pridelane hrane in kvalitet sodobnega načina življenja, pri čemer se umsko pisarniško delo dopolnjuje s fizičnim delom v naravnem okolju, vzdržuje stik z bivalnim okoljem ter zagotavlja dolgoročno prehranska varnost</p> <p>Vzdrževati sistem nadomestil za težje obdelovalne razmere, varovanje narave in pitne vode⁷ (nadomestila na področju kmetijstva), saj kmetijstvo na Krasu praktično nikoli ni zadostovalo za preživetje</p>
--	--	---	---

⁷ Na področju kmetijstva obširno izvajanje kmetijsko-okoljskih ukrepov pomaga pri vzdrževanju obdelanosti kmetijskih površin in pri ohranjanju večnamenske vloge kmetijstva. Ti ukrepi so bili doslej tudi najbolj pomemben del politike razvoja podeželja ter so dobro sprejeti pri upravičencih in v javnosti (*Nacionalni strateški načrt razvoja podeželja 2007-2013*, 2007, 9).

		<p>Diverzificiranost panog na regionalni ravni in na ravni kmetijskih gospodarstev znotraj kmetijstva in izven njega⁵, s čemer se zmanjša občutljivost na tržna nihanja, bolezni in druge škode ter odvisnost zgolj od ene panoge</p> <p>Okrepljena vloga tržne integrirane in ekološke pridelave, s čemer se bolje izkorišča naravni potencial Krasa, dosega višje odkupne vrednosti, lažje dosega merila ustreznosti pridelkov, prideluje kakovostno in varno hrano ter ohranja majhen pritisk na okolje s strani kmetijstva</p>	<p>Spodbujanje uvajanja dopolnilnih panog na kmetijskih gospodarstvih in izobraževanja na področju le-teh, ki pa s svojim obsegom ne smejo ogrozati primarne panoge, lahko pa jih dolgoročno zamenjajo</p> <p>Spodbuja naj se »nove« za Kras primerne ekstenzivne kulture, kot so npr. zelišča in dišavnice, ter izobraževanja o možnostih uvajanja le-teh, saj načeloma dobro ustrezajo kraškimi talnim razmeram in prinašajo velik dohodek na razmeroma majhnih pridelovalnih površinah</p> <p>Spodbujanje integrirane in ekološke pridelave kmetijskih pridelkov ter izobraževanje na tem področju</p> <p>Spodbujanje sonaravne reje domačih živali</p> <p>Boljša izraba »znamke« <i>Natura 2000</i> v okviru promocije v</p>
--	--	---	--

⁵ Diverzifikacija podeželskega gospodarstva, posebej na področju kmetijstva, je ena izmed prioritetenih strateških usmeritev slovenskega kmetijstva zapisana tudi v strateških načrtih in uredbah kmetijske politike (*Uredba o ukrepih 1., 3. in 4. osi Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007-2013 (Ur.l. RS 73/2008 s spremembami)*).

		<p>Koordinirana in s tem tržno učinkovitejša izraba geografsko zaščitene pridelkov - tudi pod enotno čezmejno blagovno znamko »Kras«</p> <p>Na regionalni (medobčinski) ravni horizontalno povezani nosilci kmetijskih gospodarstev z vključenostjo strokovnih služb, s čemer se spodbuja pretok informacij, prenos dobrih praks, izkušenj, delež pravih naložb, inovativnost, socialno druženje, večje so tudi možnosti za uvajanje novih</p>	<p>zdravem okolju ter sonaravno pridelane hrane⁸</p> <p>Dvigovanje prepoznavnosti geografsko zaščitene pridelkov in nadgraditev povezave med njihovo pridelavo na eni ter gostinstvom ter trgovino na drugi strani, s čemer se bolje izkoristi potencial zaščitene izdelkov, v ustreznejši meri garantira odkup, vzdržuje stik pridelave s potrebami na trgu in ohranja konkurenčnost</p> <p>Koordinirano sodelovati na čezmejnem področju, saj gre za enotno geografsko zaključeno območje</p> <p>Spodbujati horizontalno povezovanje med nosilci kmetijskih dejavnosti (formalna in neformalna regionalna združenja kmetov ter njihovo vključevanje v nacionalne in čezmejne povezave na osnovi njihove regionalne pripadnosti ali panoge, s katero se ukvarjajo, ter njihov skupen nastop na trgu⁹), s čemer se podpira</p>
--	--	--	--

⁸ Območja *Natura 2000* obsegajo kar 35,5 % slovenskega ozemlja (od teh je 71 % gozdov), pod območji *Natura 2000* pa je 30 % kmetijskih in gozdnih površin, s čimer se glede deleža teh območij uvrščamo v sam evropski vrh (*Nacionalni strateški načrt razvoja podeželja 2007-2013*, 2007, 10), vendar tega ne znamo uspešno tržiti.

⁹ Slaba tržna organiziranost in nizek tržni delež ekoloških proizvodov in ekoživil je eden ključnih problemov nadaljnjega razvoja ekološkega kmetijstva v RS (*Nacionalni strateški načrt razvoja podeželja 2007-2013*, 2007, 8), hkrati pa razvojni potencial za prihodnost. Drug problem pri trženju je prepoznavnost kmetijskih pridelkov višje

		<p>primernih kmetijskih kultur ter boljše zastopanje interesov in prepoznavnosti izven regije</p> <p>Okrepljena povezava kmetijstva s turizmom</p> <p>Posegi s strani okrepljene kmetijske dejavnosti so v odprtem prostoru dovoljeni, a niso moteči za kraško okolje</p>	<p>horizontalno (čezmejno) povezovanje, povezuje za potrebe skupnega trženja in nastopa na trgu ter povečuje prenos znanja in izkušenj</p> <p>Nadaljnje spodbujanje turizma kot dopolnilne dejavnost na manjših kmetijskih gospodarstvih, spodbujanje tradicionalnih kmetijskih dejavnosti in njihove rabe v turistične namene, s čemer se bo okrepila sinergija med kmetijsko dejavnostjo in turizmom ter okrepila kmetijska dejavnost v prostoru</p> <p>Omejevanje postavljanja enostavnih kmetijskih objektov izven območij naselij, če pa je to neizbežno potrebno, pa naj se sledi tradicionalnim oblikam in dimenzijam ter zagotovi rabo v skladu z njihovo primarno namembnostjo</p>
Porast škod na kmetijskih površinah zaradi divjadi	Usklajeno delovanje nosilcev kmetijskih gospodarstev in lovcev/naravovarstvenikov pri urejanju sobivanja ekstenzivnega pašništva in divjadi, s čemer zagotavljamo ugodno ekstenzivno kmetijsko (zlasti pašniško) rabo za kmetijstvo manj primernih zemljišč in hkrati ščitimo (ogrožene) živalske vrste na istih zemljiščih		Izboljšanje in disperzija znanja o ekologiji divjadi, vzdrževanje primerne številčnosti divjadi in izvajanje zmernih preventivnih ukrepov (npr. z prenosnimi elektromrežami in pastirskimi psi) pri pašništvu za povečanje varnosti

kakovosti, saj je poznavanje označb je med potrošniki zelo pomanjkljivo, v prihodnje pa bodo zato potrebna večja vlaganja na področju promocije in pospeševanja prodaje posebnih pridelkov oziroma živil (*Nacionalni strateški načrt razvoja podeželja 2007-2013, 2007, 9*).

		<p>zlasti drobnice, s čemer bo manj škode na gozdnih (objedanje) in kmetijskih površinah (škode na travniških in njivskih površinah, neposredna škoda na domačih živalih)</p> <p>S preventivnimi ukrepi (vzpostavljanje ustreznih pogojev, kot so npr. vzdrževanje gozdnih kalov, mlak in kaluž, ohranjanje plodonosnega grmovja) zadrževati gozdno divjad v ali blizu večjih gozdnih površin</p>
<p>Porast škodljivcev (gradacija žuželk) in bolezni ter posledično škod na kmetijskih kulturah - tudi kot posledica globalnega trgovanja in sprememb podnebja</p>	<p>Zmanjšanje občutljivosti kmetijskih kultur ter dobra pripravljenost za učinkovito ukrepanje ob prvem pojavu škod, s čemer se intenzivneje deluje na preventivi, zmanjšuje reakcijski čas ob pojavu škod in ustrežnejše ukrepa</p>	<p>Gojenje vrst in sort kmetijskih rastlin, ki so prilagojene lokalnemu okolju (predvsem tlom in podnebj) ter ukrepanje z okolje manj obremenjujočimi fitofarmaceutskimi sredstvi, če blažji ukrepi ne zadostujejo</p> <p>Informiranje in izobraževanje lastnikov kmetijskih zemljišč o nevarnosti zlasti novih globalno prenesenih žuželk in bolezni in načina ukrepanja zoper njih</p>
<p>Širjenje prometne in obrtno-podjetniške infrastrukture</p>	<p>Prometna infrastruktura, ki bo zadovoljevala evropske, nacionalne, regionalne in lokalne potrebe in ne bo prekomerno posegala v okoljske in družbene razmere</p>	<p>Omejevanje pretiranega širjenja cestne in železniške infrastrukture, zlasti v prometno bolj oddaljenih predelih Krasa, ki so praviloma tudi bolje ohranjeni, ter prilagajanje okoljskim in družbenim razmeram, kjer je širjenje potrebno</p>

	<p>Obseg obrtno-podjetniške infrastrukture ustreza regionalnim potrebam, se načrtuje na regionalni ravni in je dobro izkoriščen</p>	<p>Vzpostavljanje dobre dostopnosti do kmetijskih zemljišč na območjih novih prometnic</p> <p>Vključevanje lokalnih skupnosti v odločanje o lokalnem poteku evropskih in nacionalnih koridorjev</p> <p>Načrtovanje obrtno-podjetniške infrastrukture na regionalni ravni z prilagajanjem tradicionalni stavbni in krajinski podobi ter medsebojnim področnim dopolnjevanjem con</p> <p>Boljše izkoriščanje že obstoječe obrtno-podjetniške infrastrukture; če povpraševanje presega potrebe, iskanje opremljenih površin izven regije ali širjenje na regionalni osnovi na že degradirane površine na obrobju večjih naselij</p>
--	---	--

B. Smernice za področje gozdarstva in lovstva

Gozd je naravna podoba Krasa, ki pa je bila s kultivacijo znatno spremenjena. Spremembe v 2. polovici 20. stoletja so povzročile stihijsko vračanje proti prvotnemu naravnemu stanju, ki se ga je ponekod pospeševalo, na redkih mestih pa celo omogočalo preko odpornih alohtonih drevesnih vrst. Generalni cilj na področju upravljanja z gozdnimi zemljišči je zagotovitev aktivnejšega trajnostnega upravljanja z gozdom (in divjadjo) glede na njegovo prevladujočo funkcijo v prostoru v smeri pospeševanja klimatsko pogojene in zato odpornejše gozdne vegetacije, ki bo omogočala tudi ekonomsko gospodarjenje z višjo dodano vrednostjo. Na boljših rastiščih bo gozd ohranjal in izboljšal tudi potencial kraških tal za možno koriščenje v kmetijske namene, če bi se družbene in gospodarske razmere v prihodnosti znatno spremenile. Podobno kot pri kmetijskih zemljiščih je tudi tu potrebno poskrbeti za ustrezne lastniške in posestne razmere za ekonomsko gospodarjenje z gozdom in uspešno potencialno aktivacijo v kmetijske namene. Na področju divjadi je potrebno prilagoditi njen vpliv na naravno okolje in kmetijstvo ter z njo upravljati v smeri trajnostne rabe gozdnih in kmetijskih površin.

Sedanje stanje z izpostavitvijo problemov	Cilji		Smernice oz. ukrepi za doseganje ciljev
	Splošni	Specifični	
Posestna in lastniška razdrobljenost gozdnih zemljišč	Vzpostaviti takšen obseg gozdnih zemljišč, ki bo omogočal boljšo ekonomsko izrabo gozdov in spodbujal vlaganja vanje	Izboljšana posestna in lastniška struktura gozdnih zemljišč, s čemer se bodo izboljšale lastniško-posestne razmere za lažje in učinkovitejše gospodarjenje z gozdom, aktivneje upravljalo z njim in spodbujalo naložbe vanj Na regionalni (meddržavni) ravni horizontalno povezani močnejši lastniki gozdov z vključenostjo strokovnih služb, s čemer se spodbuja	Spodbujanje prometa z gozdnimi zemljišči, in sicer z: <ul style="list-style-type: none"> • zmanjševanjem števila lastnikov (delni odkupi s strani solastnikov, odkupi s strani tretjih oseb), • zmernim zaokroževanjem posesti (menjava, nakup) in vendar ob generalnem sledenju osnovni parcelni razdelitvi na Krasu (suhozidi, naravni pregibi površja, poti) Spodbujati horizontalno povezovanje med lastniki gozdnih zemljišč (formalna in neformalna regionalna združenja lastnikov gozdnih zemljišč ter njihovo

		pretok informacij, prenos dobrih praks, izkušenj, socialno druženje ter zmanjšujejo stroški v primeru sečnje in spravila lesa ¹⁰	vključevanje v nacionalne in čezmejne povezave), s čemer se podpira horizontalno (tudi čezmejno) povezovanje, povečuje odkupno vrednost lesa in njegov količinski posek ter povečuje prenos znanja in izkušenj
Porast škod na kmetijskih površinah zaradi divjadi (glej istoimensko poglavje v sklopu kmetijstva)	Usklajeno delovanje nosilcev kmetijskih gospodarstev in lovcev/naravovarstvenikov pri sobivanju ekstenzivnega pašništva in divjadi, s čemer zagotavljamo kmetijsko (zlasti pašniško) rabo za kmetijstvo manj primernih zemljišč in hkrati ščitimo (ogrožene) živalske vrste na istih zemljiščih.		Vzdrževanje primerne številčnosti divjadi in izvajanje zmernih preventivnih ukrepov (npr. z prenosnimi elektromrežami in pastirskimi psi) pri pašništvu za povečanje varnosti zlasti drobnice, s čemer bo manj škode na gozdnih (objedanje) in kmetijskih površinah (škode na travniških in njivskih površinah, neposredna škoda na domačih živalih) S preventivnimi ukrepi (vzpostavljanje ustreznih pogojev, kot so npr. vzdrževanje gozdnih kalov, mlak in kaluž, ohranjanje plodonosnega grmovja) zadrževati gozdno divjad v ali blizu večjim gozdnim površinam
Porast škodljivcev (gradacija žuželk) in bolezni ter posledično škod na gozdni vegetaciji - tudi kot posledica globalnega trgovanja in sprememb podnebja	Zmanjšanje občutljivosti gozdne vegetacije na gradacije žuželk in bolezni ter učinkovito ukrepanje ob pojavu le-teh		Aktivnejše upravljanje z gozdom , pri čemer naj se spremlja zdravstveno stanje gozdov, pojav bolezni v njih in v čim krajšem času omeji gradacijo žuželk in bolezni predvsem z odstranjevanjem poškodovanih/obolelih dreves

¹⁰ S tega vidika ukrepe podpira tudi *Nacionalni strateški načrt razvoja podeželja 2007-2013* (2007, 9).

		<p>Informiranje in izobraževanje lastnikov gozdnih zemljišč o nevarnosti zlasti novih globalno prenesenih žuželk in bolezni in načina ukrepanja zoper njih</p>
<p>Širjenje prometne in obrtno-podjetniške infrastrukture (glej tudi istoimensko poglavje v sklopu kmetijstva)</p>	<p>Prometna infrastruktura, ki bo zadovoljevala evropske, nacionalne, regionalne in lokalne potrebe in ne bo prekomerno posegala v okoljske in družbene razmere</p> <p>Obseg obrtno-podjetniške infrastrukture ustreza regionalnim potrebam, se načrtuje na regionalni ravni in je v polni meri izkoriščen</p>	<p>Omejevanje pretiranega širjenja cestne in železniške infrastrukture, zlasti v prometno bolj odmaknjenih predelih Krasa, ki so praviloma tudi bolj ohranjena, ter prilagajanje okoljskim in družbenim razmeram, kjer je širjenje potrebno</p> <p>Vzpostavljanje dobre dostopnosti do gozdnih zemljišč na območjih novih prometnic</p> <p>Vključevanje lokalnih skupnosti v odločanje o lokalnem poteku evropskih in nacionalnih koridorjev</p> <p>Načrtovanje obrtno-podjetniške infrastrukture na regionalni ravni z prilagajanjem tradicionalni stavbni in krajinski podobi ter medsebojnim področnim dopolnjevanjem con</p> <p>Boljše izkoriščanje že obstoječe obrtno-podjetniške infrastrukture; če povpraševanje presega potrebe, iskanje opremljenih površin izven</p>

			regije ali širjenje na regionalni osnovi na že degradirane površine na obrobju večjih naselij
Velika požarna ogroženost gozdnih površin	Zmanjšana ogroženost pred požari in ohranjanje ustrezne pripravljenosti za njihovo gašenje, s čemer se dolgoročno varuje gozdna vegetacija in tla (predvsem vsebnost organskih snovi v tleh), hkrati pa zagotavlja varnost za poselitvena območja		Zmanjšanje potencialnih nevarnosti za izbruh požarov, predvsem z obveščanjem in vzdrževanjem protipožarne infrastrukture (zidov in čistin) ob železniških progah Vzdrževanje in zmerno dopolnjevanje gozdnih presek ter gozdnih cest Ohranjanje pripravljenosti za gašenje požarov
Velik delež pionirskih gozdov in razraščanje neavtohtone gozdne vegetacije (tujerodne vrste) ob nepoznavanju primarnih gozdnih združb	Vračanje k primarni klimaksni gozdni vegetaciji, ki je talno in podnebno najbolj prilagojena lokalnemu okolju	Močno zmanjšan delež neavtohtone vegetacije in pionirskih gozdov, kjer je slednje že možno	Postopen prehod od borovih nasadov h klimaksnim združbam predvsem v okolju, kjer so borovi nasadi opravili svojo primarno funkcijo (površinska zaščita tal, dvig deleža organske snovi v prsti) Izvajanje gozdnogojitvenih ukrepov (nege) v pionirskih gozdovih s ciljem pospeševanja klimaksnih gozdnih združb Vzgoja klimaksnih drevesnih združb na delno zaraščenih površinah, kjer dolgoročno ni predvidena kmetijska dejavnost Omejevanje (invazivnih) alohtonih drevesnih vrst z odpravljanjem

			<p>pogojev za njihov uspešen razvoj (tudi z omejevanjem požarov) in s fizičnim odstranjevanjem, kjer z omejitvijo rasti pogojev ne moremo učinkovito doseči cilja</p> <p>Boljše poznavanje klimatskih združb</p> <p>Vlaganje v fitocenološke raziskave o potencialnih klimatskih gozdnih združbah na Krasu in njihovi vlogi v sedanjih deloma spremenjenih talno-podnebnih pogojih</p>
<p>Šibko in mestoma neustrezno gospodarjenje v gozdnem prostoru:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zaprtost gozdov, • nedovoljena sečnja in drugi posegi v gozd in gozdni prostor, • skromna investicijska vlaganja v gozdni prostor, • slabo vzdrževanje gozdov in nedoseganje možnega poseka, • panjevsko gospodarjenje in odsotnost ustrezne oblike gospodarjenja z gozdom 	<p>Gospodarsko aktivno in trajnostno gospodarjenje z gozdovi ob spoštovanju veljavnih predpisov in GGN Zavoda za gozdove</p>	<p>Večja odprtost gozdov s prometnicami, kar bo omogočilo lažje in intenzivnejše gospodarsko upravljanje z gozdom</p> <p>Zmanjšanje nedovoljenih posegov (predvsem sečenj) v gozdni prostor</p> <p>Povečanje interesa, znanja in posledično gospodarskih aktivnosti (naložb) v gozdni prostor za gospodarno, a trajnostno rabo gozdov</p>	<p>Zmerno odpiranje gozdnih zemljišč z gozdnimi prometnicami</p> <p>Ohranjanje prebiralne sečnje in omejevanje strojne sečnje zlasti zaradi uničevanja podrasti, mikroreliefa, kulturne krajine (suhozidi) in potencialnega onesnaževanja</p> <p>Izboljšati kadrovske pokritosti inšpekcijskih služb, sankcionirati nedovoljene posege v gozdni prostor in izobraževati lastnike gozdov o statusu in funkciji gozdov na Krasu</p> <p>Aktivno upravljanje z gozdom ob hkratnem usmerjanju k zdravim klimatskim združbam, kar bo okrepilo dohodek od gozda, zagotovilo boljše lesne sortimente in večjo rabo biomase ter usmerilo sedanje gozdne združbe proti</p>

		<p>Povečanje znanja o gospodarskem izkoriščanju gozdov na Krasu</p>	<p>naravnim, ki so na okolje najbolj odporne</p> <p>Zagotovitev boljše lastniško-posestne strukture (glej prvi problem, cilje in ukrepe v sklopu gozdarstva)</p> <p>Izobraževanje lastnikov o najbolj primernih oblikah gospodarjenja z gozdovi ter spodbujanje opuščanja manj primernih oblik gospodarjenja</p>
--	--	---	--

C. Smernice za področje varovanja (narave)

Kras je z (naravo)varstvenega vidika izjemno pomemben tudi v svetovnem merilu zaradi svoje zgodovinsko pogojene znanstveno-pričevalne vrednosti (simbolna vrednost), ki se prepleta s kulturnimi značilnostmi, zaradi pretežno ekstenzivne kmetijske rabe pa tudi zaradi velike biotske pestrosti. Generalni cilj je prepoznavanje, (za)varovanje in ohranjanje izjemnih naravnih vrednot Krasa ter omogočanje njihove sočasne trajnostne rabe s strani kmetijstva, gozdarstva, turizma in rekreacije. Posebna priložnost je v povezavi (za)varovanih območij in izobraževalno-raziskovalnega turizma. Natančnejše usmeritve so potrebne za zaključena območja večje gostote zaščitenih naravnih pojavov. Za doseganje ciljev je marsikje ključno delovanje človeka, saj je Kras kulturna krajina, zato je potrebno pri upravljanju slediti usklajenem delovanju naravnih procesov in antropogenih dejavnosti.

Sedanje stanje z izpostavitvijo problemov	Cilji		Smernice oz. ukrepi za doseganje ciljev
	Splošni	Specifični	
Zmanjševanje obsega travniških površin, s čemer se slabšajo habitatne razmere za negozdne vrste rastlin in živali (glej tudi poglavje <i>Upadanje vitalnosti kmetijstva v sklopu kmetijstva</i>)	Vzpostaviti vitalen in komplementaren kmetijski sistem tržnega in dopolnilnega-samooskrbnega kmetijstva, ki bo sposoben na čim bolj ekonomsko upravičen način trajnostno izkoriščati naravni potencial kmetijskih površin na Krasu in s tem podpiral tudi naravovarstvo in turizem ¹¹	Zagotavljanje sedanjega ali večjega obsega travniških površin z ohranitvijo omejkov kot habitata za travniške vrste rastlin in živali	Krepitev vitalnosti kmetijstva ter trajnostna (po možnosti čim bolj ekstenzivna) raba travniških površin
Morfološko spreminjanje površja	Ohranjanje tipične podobe kraškega površja z generalno uravnanostjo, a mikroreliefno razčlenjenostjo (vrtače) in močno površinsko skalovitostjo	Zmanjšanje morfoloških posegov na najmanjšo možno stopnjo zlasti tam, kjer primarno ne gre za agromelioracijske ukrepe	Nadomeščanje poseganja v morfologijo površja iz agromelioracijskih razlogov z iskanjem drugih ustreznih površin (menjava, odkup, najem - glej prvo poglavje v sklopu kmetijstva)

¹¹ Posredno se bo preko doseganja tega cilja izboljšala tako vizualna podoba Krasa pomembna z vidika njegove tradicionalne identitete in turizma kakor tudi funkcionalna podoba krasa z vidika naravovarstva, to je intenzivnejše vzdrževanje kmetijskih površin in zadrževanje procesa ogozdovanja. Predvidevamo, da izvajanje ukrepov na tem področju ne bo ogrozilo razpoložljivost vrst v zaraščanju, ki so pomemben habitat nekaterim (za)varovanim živim bitjem.

		<p>Sledenje osnovni tipiki Krasa pri morfoloških posegih, ki so neizogibno potrebni</p>	<p>Kopanje prsti v vrtačah naj se omeji z večjim zagotavljanjem prsti iz drugih virov (gradbeni posegi, kamnolomi/peskokopi), pri neizogibnih posegih v vrtače pa naj se le-te ustrezno sanira</p> <p>Agromelioracije naj se izvajajo izrazito namensko v čim manjšem številčnem, ploskovnem in vertikalnem obsegu in na območjih, kjer širjenje kmetijskih zemljišč ni možno z drugimi ustrežnejšimi posegi (nakup, menjava in najem zemljišč, odstranjevanje grmičevja in slabšega gozda), s čemer se omogoča delno izboljšavo reliefnih in talnih razmer za kmetijsko pridelavo</p> <p>Pri neizogibnih morfoloških posegih v okolju se mora zagotoviti rabo materiala iz lokalnega okolja (apnenec, dolomit, kraška prst), spremembe pa morajo slediti vsaj generalni morfologiji površja</p> <p>Pri večjih posegih v površje (in podzemlje) je potrebno zagotoviti strokovno usmeritev in nadzor zlasti s področja geomorfologije, biologije in arheologije</p>
Širjenje	prometne	Prometna infrastruktura, ki bo zadovoljevala evropske,	Omejevanje pretiranega širjenja

<p>infrastrukture in z njim preprečevanje migracijskih koridorjev za prostoživeče živali ter vizualno moteč potek energetskega omrežja (glej tudi poglavje <i>Širjenje prometne in obrtno-podjetniške infrastrukture v sklopu kmetijstva in gozdarstva</i>)</p>	<p>nacionalne, regionalne in lokalne potrebe in ne bo prekomerno posegala v okoljske in družbene razmere</p> <p>Obseg obrtno-podjetniške infrastrukture ustreza regionalnim potrebam, se načrtuje na regionalni ravni in je v polni meri izkoriščen</p>	<p>cestne in železniške infrastrukture, zlasti v prometno bolj odmaknjenih predelih Krasa, ki so praviloma tudi bolje ohranjena, ter prilagajanje okoljskim in družbenim razmeram, kjer je širjenje potrebno</p> <p>Zagotovitev objektov za prosto gibanje prostoživečih živali, tako na obstoječi (npr. AC A1 med viaduktom Bandera in viaduktom Glinščica) kot tudi bodoči prometni infrastrukturi</p> <p>Zagotovitev preventivnih ukrepov za preprečevanje negativnih okoljskih posledic (predvsem na podzemno vodo) v primeru nesreč</p> <p>Upoštevanje regionalnih krajinskih (naravnih in kulturnih) ter funkcijskih značilnosti pri umeščanju večjih antropogenih objektov v prostor ter čim večje nadomeščanje odstranjenih objektov kulturne dediščine (npr. suhozidov)</p> <p>Načrtovanje obrtno-podjetniške infrastrukture na regionalni ravni z prilagajanjem tradicionalni stavbni in krajinski podobi ter ekološkim značilnostim Krasa (ranljivost; t.i. ekološke gospodarske cone)</p>
---	---	---

	Energetsko omrežje je v čim večji meri prestavljen pod zemljo, s čemer ne predstavlja motnje v vidnem zaznavanju prostora		<p>Boljše izkoriščanje že obstoječe obrtno-podjetniške infrastrukture; če povpraševanje presega potrebe, iskanje opremljenih površin izven regije ali širjenje na regionalni osnovi na že degradirane površine na obrobju večjih naselij</p> <p>Načrtovanje novih električnih vodov v talni izvedbi z vkopavanjem ob glavnih prometnicah, s čemer se sicer višajo začetni stroški, a zmanjšujejo vzdrževalni in posredno povezani stroški (omejevanje širjenja invazivnih vrst (robinija in pajesen), ki so vezane na svetla pogosto sekana rastišča)</p> <p>Postopno prestavljanje obstoječih zračnih električnih vodov pod površje z enakim učinkom kot načrtovanje novih vodov</p>
Negativen vpliv čezmerno onesnažene odpadne vode na podzemne kraške vode (in podzemno živalstvo) ¹²	Izboljšanje kvalitete podzemnih kraških voda	Nadgradnja čiščenja odpadne vode iz gospodinjstev in industrije	Širjenje obstoječega kanalizacijskega omrežja v/okoli večjih naselij, izboljšava čiščenja odpadnih voda na obstoječih čistilnih napravah s terciarno stopnjo, ureditev majhnih komunalnih čistilnih naprav za

¹² Celotno ozemlje Slovenije je v skladu z *Nitratno direktivo (1991/676/EC)* določeno kot za nitrato »ranljivo območje« (*Nacionalni strateški načrt razvoja podeželja 2007-2013, 2007, 11*). Zaradi nizke intenzivnosti kmetijstva in visoke količine padavin (razredčevanje) vode na kraških območjih praviloma niso prekomerno obremenjene z nitrati in fitofarmaceutskimi sredstvi, se pa problem lahko močno intenzivira lokalno, ob nizkih vodostajih ter z neustreznim čiščenjem in odvajanjem voda iz industrije in gospodinjstev.

		<p>Zmanjšanje vpliva fitofarmaceutskih sredstev na intenzivne obdelane površine (predvsem na vinogradih)</p> <p>Zmanjšanje števila črnih odlagališč odpadkov</p>	<p>manjša naselja</p> <p>Zagotovitev ustrezne kontrole pri čiščenju odpadnih voda ter sankcioniranje kršiteljev, ki prekomerno negativno vplivajo na kvaliteto podzemnih voda</p> <p>Spodbujanje gradnje individualnih čistilnih naprav na območjih z manjšo gostoto poselitve</p> <p>Pospeševanje ekološke in integrirane pridelave grozdja</p> <p>Izobraževanje in uporaba za okolje manj obremenjujočih fitofarmaceutskih sredstev</p> <p>Nadzor in sankcioniranje nedovoljenega površinskega in podzemnega odlaganja odpadkov, tudi tistih na »agromelioriranih« površinah</p> <p>Identifikacija velike koncentracije ali velike nevarnosti nedovoljeno odloženih odpadkov na površju in v podzemlju ter njihova sanacija</p>
Opuščanje in propadanje kalov in lokev	Ohranjanje zlasti pomembnejših kalov in lokev na Krasu	Vzdrževanje dobro ohranjenih kalov in lokev	Izobraževanje ljudi o pomembnosti kalov in lokev, njihovih družbenih in naravovarstvenih funkcij v preteklosti in danes ter spodbujanje skrbništva nad kali v bližini vasi (posamezniki, vaške

		<p>Obnovitev pomembnejših kalov, ki so trenutno v slabem stanju</p>	<p>skupnosti), ki naj pripomore k rednemu vzdrževanju in občasni obnovi kalov</p> <p>Vzdrževanje kalov izven okvira naselij pod okvirom lovcev, s čemer naj se v gozdu intenzivneje zadržuje tudi divjad</p> <p>Vzpostaviti evidenco pomembnejših kalov in lokev na Krasu in določitev prioritet (tudi na podlagi interesa vaških skupnosti) in zagotovitev minimalnih sredstev za njihovo obnovo</p> <p>Zagotovitev strokovne podpore pri obnavljanju kalov, predvsem s strani kulturnovarstvene in okoljevarstvene stroke</p>
Vožnja z motornimi vozili izven urejenih poti in na slabših poteh (kolovozih)	Spoštovanje obstoječe zakonodaje o prepovedi vožnje z vozili v naravnem okolju		Nadzor in sankcioniranje v primeru kršitev
Neaktualnost in neurejenost zlasti manjših zavarovanih območij in naravnih vrednot na regionalni ravni	Aktualizirati in pregledno ovrednotiti obstoječa zavarovana območja in naravne vrednote, preprečitev posegov na vrednih, a nezavarovanih delih narave, z zavarovanjem in drugimi ukrepi		<p>Nadgraditev nacionalnega v regionalni pristop pri varovanju naravovarstveno vrednih območij</p> <p>Vzpostavitev varovanega območja (oz. varovanih območij), ki predstavlja kraško tipiko Krasa, in ki bi predstavljajo osnovo za potencialno razširitev na širše območje Krasa; podpora s strani javne institucije, ki bi se ukvarjala le z naravovarstveno-turističnim</p>

			<p>upravljanjem takega območja</p> <p>Vsebinska in zakonska evalvacija obstoječih ožjih naravnih s strani državne, zlasti pa na ravni občin zavarovanih območij, izpostavitve vrednejših območij, primerjava in dopolnjevanje z zavarovanih območij na italijanskem delu Krasa in proučitev njihove razširitve na slovenski del Krasa¹³ (in obratno)</p> <p>Prostorska in vsebinska navezava z zavarovanimi območji na italijanski strani Krasa, zlasti s tistimi, ki se formalno končajo na državni meji, navezava z bližnjimi območji višje kulturne vrednosti (krajinski aspekt) ter »nova« vsebinska in zakonska opredelitev zavarovanih območij na občinski ravni</p>
Neizkoriščen potencial turistične rabe varovanih območij	Trajnostna raba varovanih območij s strani turizma kjer le-ta realno ocenjeno ne more ogroziti njihovih lastnosti, na podlagi katerih so varovana	Bolje izkoriščen potencial območij <i>Natura 2000</i>	<p>Promocija in izobraževanje na področju območij <i>Natura 2000</i> ter vključevanje tega statusa v turistično (in kmetijsko) rabo, s čemer se tržno bolje izkorišča potencial varovanih območij</p> <p>Kandidiranje za finančna sredstva razvoja in upravljanja z območji <i>Natura 2000</i>, s čemer se bo</p>

¹³ Čeprav velja Kras za ohranjeno okolje z mnogimi naravnimi posebnostmi, zavarovanje tega ne odraža, saj je edino zavarovano območje državnega pomena bližnja okolica Škocjanskih jam (regijski park, naravni spomeniki). Ravno tako npr. izbor jam, ki so zavarovane z občinskim odlokom kot naravni spomeniki, ne ustreza sedanjemu naboru pomembnih jam in bi ga bilo potrebno revidirati.

		<p>Bolje izkoriščen potencial naravnih vrednot</p>	<p>pridobilo sredstva tudi za njihovo turistično (in kmetijsko) rabo</p> <p>Vključevanje primernih varovanih območij v tematske poti in drugo lokalno turistično ponudbo, v kolikor ne ogroža tistega dela narave, zaradi katerega je varovan</p> <p>Komplementarno dopolnjevanje turistične rabe naravnih varovanih območij (naravne dediščine) z rabo kulturne dediščine</p>
--	--	---	--

D. Smernice za področje turizma in rekreacije

Zaradi svoje prepoznavnosti nosi Kras oznako priljubljenega in pomembnega turistično-rekreacijskega območja, ki sloni na krajinski podobi krajine, kulturnih posebnostih ter izjemnih naravnih vrednotah. Še naprej ima smisel krepiti izletniški turizem, saj to ustreza turističnim lastnostim Krasa, vendar v nekoliko bolj povezani obliki ter na čezmejni ravni. Za preprečevanje negativnih pojavov v okolju, zlasti pa v območju (za)varovanih vrednot, je potrebno zagotoviti osnovno podporno infrastrukturo. Generalni cilj bi moral biti turist/obiskovalec, ki mu bo Kras ostal v pozitivnem spominu in se bo zato vnovič vračal, na drugi strani pa na Krasu ne bo puščal pretiranih negativnih vplivov.

Sedanje stanje z izpostavitvijo problemov	Cilji		Smernice oz. ukrepi za doseganje ciljev
	Splošni	Specifični	
Odsotnost osnovne namestitvene infrastrukture za bivanje v odprtem prostoru	Zagotovitev osnovne fizične turistične infrastrukture za izletniški turizem	Turistom niso na voljo le sobe in apartmaji, ampak tudi najosnovnejša oblika bivanja oz. prenočevanja - (avto)kamp	Pregled že podanih pobud in vzpostavitev vsaj enega (avto)kampa v osrednjem območju Krasa v neposredni bližini centralnega naselja (npr. občinskega središča), kjer je zemljišče komunalno urejeno ali obstajajo pogoji za njegovo hitro ureditev
Nepreglednost in neurejenost na področju tematskih poti ter kolesarskih poti in njihovo pomanjkljivo vzdrževanje	Zagotoviti kvalitetno turistično in rekreacijsko ponudbo tematskih pohodnih in kolesarskih poti kot osnovo izobraževalnemu in izletniškemu turizmu	Tematske poti so pregledno zbrane in predstavljene, urejene, povezane s tržno turistično ponudbo, na voljo je osnovna prometna in izobraževalna infrastruktura in kot take so poti ponujene v turistično rabo; v načrtovanje in upravljanje so v čim večji meri vključena lokalna društva in skupine posameznikov	Vzpostavi naj se evidenca in izvede vrednotenje obstoječih tematskih pohodnih in kolesarskih poti ter poišče/določi skrbnika oz. upravljavca Tematske poti naj bodo zmerno povezane z lokalno tržno turistično ponudbo, kar bo prispevalo k posredno pridobljenem dohodku Tematske in kolesarske poti naj

		<p>Olajšati dostop in promovirati tematske pohodne in kolesarske poti</p>	<p>bodo v čim večji meri navezane na že (za)varovano naravno in kulturno dediščino, če jih turistični obisk pretirano ne ogroža, kar bo pokazalo tipiko in najvrednejše elemente Krasa ter tudi dvignilo zavest o identiteti Krasa in potrebo po njegovi zaščiti</p> <p>Nove tematske in kolesarske poti naj bodo vzpostavljene premišljeno in z srednjeročno vizijo upravljanja</p> <p>Na regionalnem (ali nacionalnem) nivoju grafično poenotena označitev izhodišč tematskih pešpoti in kolesarski poti ob večjih cestah</p> <p>Zagotovitev parkirišč in informacijsko-izobraževalnih tabel na izhodiščih poti</p> <p>Celovito ponudbo s kratkimi opisi tematskih poti naj se predstavi v elektronski izvedbi na celovitem regionalnem spletnem portalu (tudi za uporabo s strani pametnih mobilnih telefonov in »tablic«) in v tiskani izvedbi</p>
<p>Turistična ponudba je razdrobljena in premalo povezana, zato navzven tudi ni dovolj prepoznavna</p>	<p>Celovit profesionalen regionalen čezmejni pristop pri nudenju turističnih storitev</p>	<p>Povečana in izboljšana dostopnosti informacij o regionalni turistični ponudbi za potencialne</p>	<p>Ohranjanje delovanja turistično informacijskih centrov na ravni občinskih središč in prepoznavnih turističnih točk z drobno ponudbo</p>

		<p>obiskovalce/turiste, boljše izkoriščanje trenutnih turističnih zmogljivosti</p>	<p>za celotni čezmejni Kras (povezovanje velikih in malih ponudnikov turističnih storitev) ter podpora preko enotnega spletnega portala</p> <p>Profesionalno načrtovanje, zbiranje in opis turistične ponudbe, kulturne in naravne dediščine ter turističnega vodenja na regionalni (nadobčinski) ravni, kar vključuje tudi italijanski del Krasa</p> <p>Podpiranje horizontalnega povezovanja lokalnih turističnih društev in ponudnikov za boljši pretok izkušenj na področju turizma in dobrih praks (npr. Mladinski hotel Pliskovica) ter medsebojnega dopolnjevanja in delnega poenotenja</p> <p>Izdaja pregledne čezmejne turistične karte Krasa s kratkim opisom za obiskovalce dostopne naravne in kulturne dediščine ter turistično ter drugo podporno infrastrukturo Krasa</p> <p>Povezovanje turistične (in druge regionalne, npr. kmetijske)</p>
--	--	--	--

			ponudbe pod krovno blagovno znamko »Kras« ¹⁴
Turistična ponudba na spletnih straneh nima ustrezne nadgradnje v obliki sodobne interaktivne spletne strani in je neprimerna za mobilno uporabo	Spletni portal zagotavlja celovito, ažurno, interaktivno, privlačno in prepoznavno regionalno (tudi čezmejno) predstavitev turistične ponudbe in turističnih storitev na Krasu v vsaj dveh jezikih na osebem računalniku in pri mobilni uporabi	S sodobnimi oblikami trženja približati tradicionalno ponudbo potencialnemu turistu/obiskovalcu ter mu turistično gradivo ponuditi v enostavno dostopni elektronski obliki	Grafična prenovitev obstoječega spletnega portala, tudi za mobilne telefone in »tablice«, in njena dopolnitev z novimi vsebinami (npr. elektronskimi verzijami tiskanih gradiv) Nadgradnja spletnega portala z GIS vmesnikom, ki ustrezneje podaja prostorsko vezane informacije Preveritev možnosti nadgradnje regionalnega spletnega portala s spletno trgovino regionalnih izdelkov s strani regionalnih pridelovalcev/ponudnikov
Ustvarjanje tesne povezave turizma s kmetijsko dejavnostjo (glej tudi poglavje <i>Upadanje vitalnosti kmetijstva</i> v sklopu kmetijstva)	Vzpostaviti vitalen in komplementaren kmetijski sistem tržnega in dopolnilnega-samooskrbnega kmetijstva, ki bo sposoben na čim bolj ekonomsko upravičen način trajnostno izkoriščati naravni potencial kmetijskih površin na Krasu in s tem podpiral tudi naravovarstvo in turizem ¹⁵	Ohranjanje sedanjega obsega vinogradniških površin, s čemer se ohranja identiteta pokrajine, turistična privlačnost in (dodaten) vir zaslužka	Spodbujati obnovo vinogradniških površin, s čemer se bo ohranjalo identitetno podobo kulturne krajine ter zagotavljalo (dodaten) dohodek samooskrbnemu ali tržno usmerjenemu kmetijstvu Spodbujati povezovanje med pridelovalci vina/grozdja in turizmom, s čemer se zagotavlja neposredna vez med pridelavo in odkupom

¹⁴ Razvoj čezmejne turistične destinacije »Kras« (Carso) je ena izmed aktivnosti na področju turizma za povezovanje in razvoj storitev v turizmu ter vzpostavitev destinacijske upravljalvske organizacije z upravljanjem območij naravnih vrednot za trajnostni razvoj turizma (Regionalni razvojni program Južne Primorske 2007-2013, 2006, 77-78).

¹⁵ Posredno se bo preko doseganja tega cilja izboljšala tako vizualna podoba Krasa pomembna z vidika njegove tradicionalne identitete in turizma kakor tudi funkcionalna podoba krasa z vidika naravovarstva, to je intenzivnejše vzdrževanje kmetijskih površin in zadrževanje procesa ogozdovanja.

		<p>Ohranjen in vzpodbujen dopolnilni-samooskrbni sistem kmetijstva, s čemer bo zagotovljeno vzdrževanje (in dopolnilna ekonomska raba) tudi manjših in razpršenih ekonomsko manj zanimivih kmetijskih zemljišč</p> <p>Tržno učinkovitejša izraba geografsko zaščitene pridelkov - tudi pod enotno čezmejno blagovno znamko »Kras«</p> <p>Okrepljena povezava kmetijstva in tradicionalnih kmetijskih dejavnosti s turizmom</p>	<p>Spodbujanje uvajanja dopolnilnih panog na kmetijskih gospodarstvih in izobraževanja na področju letih, ki pa s svojim obsegom ne smejo ogroziti primarne panoge, lahko pa jo dolgoročno nadomestijo</p> <p>Dvigovanje prepoznavnosti geografsko zaščitene pridelkov in nadgraditev povezave med njihovo pridelavo na eni ter gostinstvom ter trgovino na drugi strani, s čemer se bolje izkoristi potencial zaščitene izdelkov, v ustreznejši meri garantira odkup, vzdržuje stik pridelave s potrebami na trgu in ohranja konkurenčnost</p> <p>Sodelovanje na čezmejnem področju</p> <p>Nadaljnje spodbujanje turizma kot dopolnilne dejavnosti na manjših kmetijskih gospodarstvih, spodbujanje tradicionalnih kmetijskih dejavnosti in njihove rabe v turistične namene, s čemer se bo okrepila sinergija med kmetijsko dejavnostjo in turizmom ter okrepila kmetijsko dejavnost v prostoru</p>
Turisti in obiskovalci, ki	Izboljšanje prostorske prepoznavnosti (obsega) Matičnega krasa		Označitev območja Matičnega

prehajajo območje Matičnega krasa, se območja (tranzicije) sploh ne zavedajo		krasa s tablami na vseh večjih prometnicah, ki vstopajo na ali prehajajo območje Matičnega krasa
--	--	--

E. Smernice za področje rabe naravnih virov

Kras ima kar precej naravnih virov, ki jih človek lahko tudi rabi. Koriščenje naravnih virov mora biti v čim večji meri trajnostno in učinkovito, s čemer se preprečuje (ali zmanjšuje) trajne negativne posledice v okolju. Raba naravnih virov je smiselna, saj se na tak način izrablja njihov naravni potencial za gospodarske namene. Na področju rabe tal¹⁶ (kmetijstvo) in pridobivanje mineralnih surovin (okrasnega kamna) je celo nujna, v kolikor želimo ohraniti tradicionalno ter s tem identitetno podobo Krasa.

Naravni vir	Cilji	Smernice oz. ukrepi za doseganje ciljev
Sončna energija	Čim večja raba sončne energije ob upoštevanju tradicionalnih elementov kraške krajine, s čemer naj se zagotovi čim večja toplotna in električna samooskrba z za to najbolj ustreznim lokalnim obnovljivim energetske virom na Krasu	Spodbujanje uporabe manjših (strešnih) sistemov sončnih kolektorjev in fotovoltaičnih sprejemnikov sončne energije, kjer s površino in postavitvijo na strehi (predvsem z odstopanjem naklona panelov od strehe in deloma barvo) ne ogrožajo krajinske in arhitekturne podobe Krasa, s čemer se tudi manjša energetska in finančna odvisnost od fosilnih goriv
Veter	Premišljeno uvajanje rabe vetrne energije zaradi vpliva na zavarovane vrste živali, podporne infrastrukture za postavitve vetrnih elektrarn, vizualnega vpliva, hrupa in potencialnih izredno nevarnih vplivov na podzemne vode	Aktivno vključevanje lokalnih skupnosti v pripravo nacionalnih energetskih programov, kjer je izraba vetrne energije na podlagi strokovnih študij potencialno smiselna ¹⁷
Voda (glej tudi poglavje <i>Negativen vpliv čezmerno onesnažene odpadne vode na</i>	Doseganje ugodnega stanja podzemnih voda, zlasti na vodozbirnih območjih zajetij pitno vodo	Širjenje obstoječega kanalizacijskega omrežja v/okoli večjih naselij, izboljšava čiščenja

¹⁶ Naravni vir *tla/prostor* smo intenzivneje izpostavili zlasti v poglavju o kmetijstvu in gozdarstvu, zato ga na tem mestu vnovič ne izpostavljamo.

¹⁷ Proučitev izrabe vetrne energije je smiselno izvajati v širšem prostorskem okviru (nacionalnem), saj je Kras le ena izmed potencialnih območij v Sloveniji z največjim naravnim potencialom, a je potrebno poleg drugih strokovnih področij upoštevati tudi legitimna mnenja lokalnih skupnosti.

<p>podzemne kraške vode (in podzemno živalstvo) v sklopu varovanja (narave)</p>		<p>odpadnih voda na obstoječih čistilnih napravah s terciarno stopnjo, ureditev majhnih komunalnih čistilnih naprav za manjša naselja</p> <p>Zagotovitev kontrole pri čiščenju odpadnih voda ter sankcioniranje kršiteljev, ki prekomerno negativno vplivajo na kvaliteto podzemnih voda</p> <p>Spodbujanje gradnje individualnih čistilnih naprav na območjih z manjšo gostoto poselitve</p> <p>Pospeševanje ekološke in integrirane pridelave</p> <p>Izobraževanje in uporaba za okolje manj obremenjujočih fitofarmaceutskih sredstev</p> <p>Nadzor in sankcioniranje nedovoljenega površinskega in podzemnega odlaganja odpadkov, tudi tistih na »agromelioriranih« površinah</p> <p>Identifikacija velike koncentracije ali velike nevarnosti nedovoljeno odloženih odpadkov na površju in v podzemlju ter njihova sanacija</p> <p>Sprejem pravne podlage za</p>
---	--	---

		varovanje vodnega vira v Brestovici ter njeno spoštovanje
Lesna biomasa	Čim večja raba lesne biomase v toplotne (in kogeneracijske) namene, zlasti tam, kjer posekan les ni primeren za vrednejše sortimente, s ciljem čim večje toplotne samooskrbe z za to najbolj primernim energetskim obnovljivim energetskim virom	Preučitev ekonomsko-okoljske ustreznosti rabe lesne biomase za daljinsko ogrevanje (in kogeneracijo) večjih naselij Spodbujanje (nepanjevske) rabe gozdov za ogrevanje individualnih stanovanjskih objektov, zlasti pri gozdnogojitvenih ukrepih vzgajanja visokega gozda klimaksnih drevesnih združb
Mineralne surovine (kamen)	Zagotavljanje mineralnih surovin za lokalne, regionalne in na področju okrasnega kamna nacionalne potrebe ob zmanjšanju okoljskega in vizualnega vpliva kamnolomov Prenos tradicionalnega znanja obdelave kamna na mlajše generacije in nadaljnji razvoj kamnoseške obrti	Ohranjanje prvenstveno podzemne rabe mineralnih surovin na večjih kopih Premišljeno odpiranje starih manjših kamnolomov - primerno predvsem za restavracijo kulturno zaščiteneh objektov, kjer zamenjava z drugim kamnom ni mogoča, in kjer obstaja resen dolgoročen interes Spodbujanje formalnega in neformalnega izobraževanja ter obrti na področju tradicionalnega stavbarstva na osnovi lokalnega kamna Povezovanje tradicionalnega in sedanjega kamnoseštva s turizmom in ustanovitev »muzeja« tradicionalnega in modernega kamnoseštva

<p>Geotermalna energija</p>	<p>Okoljsko sprejemljiva raba geotermalne energije v toplotne namene, zlasti v za to bolj ugodnem Dolnjem Krasu, kjer so zaradi bližine podtalnice investicijska vlaganja v vrtanje in črpanje vode najmanjša</p>	<p>Izobraževanje na področju rabe geotermalne energije (vode) in spodbujanje naložb v ta obnovljiv vir energije</p> <p>Izdelava karte geotermalnega potenciala</p>
------------------------------------	--	--

Literatura

- Bevc J., 2009. Primerjava komasacijskih postopkov v Sloveniji in na Bavarskem (diplomsko delo). Ljubljana, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo: 74.
- Nacionalni strateški načrt razvoja podeželja 2007-2013, junij 2007. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ljubljana: 51.
- Pilotni projekt Kras-Iskanje novih razvojnih priložnosti, 2001. Ministrstvo za gospodarstvo, Agencija RS za regionalni razvoj, Regionalna pisarna Štanjel: 11.
- Program varstva okolja za Slovensko Istro 2006-2010, 2006: 84 in priloge.
- Regionalni razvojni program Južne Primorske 2007-2013. 2006. Regionalni razvojni center Koper - RRA Južna Primorska, Koper: 118.